כיתה ח' | תושב"ע · משנה | שיעור 4 מתוך 5 | 45 דק' | שבת יז, א-ד

"כל הכלים ניטלין בשבת": מה מותר לטלטל, ולשם מה?

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יסבירו את המושג "טלטול" ואת הכלל שפותח את הפרק: "כל הכלים נטלין בשבת" (יז, א).
- התלמידים יסבירו לפי הרע"ב למה דלתות של כלים נטלות, ודלתות הבית לא ("אינן מן המוכן").
- התלמידים יזהו ברשימת הכלים של משנה ב כלים שעבודתם הרגילה אסורה בשבת, ויסבירו לאיזה שימוש מותר מותר לקחת אותם.
- התלמידים יבחינו לפי הרע"ב בין "כלי שמלאכתו להיתר" ל"כלי שמלאכתו לאיסור", ויסבירו את המחלוקת בין רבי יוסי לרבי נחמיה (יז, ד).

❓ השאלה הגדולה של היחידה

מה הופך את השבת ליום אחר?

בכל שיעור מוסיפים לטבלה על הלוח "מה המשנה מלמדת על השבת": הכנה, מלאכה, גבול בין רשויות, ועכשיו גם טלטול כלים (פרק יז).

🧪 פתיחה

מניחים על השולחן (או מקרינים תמונות של): פטיש, מחט, כוס, מסור גדול, מפתח, צלחת. שואלים: "באיזה חפץ מותר לגעת ולהזיז בשבת? ולמה?" מסמנים על הלוח שלוש עמודות: "בטוח מותר", "לא בטוח", "בטוח אסור".

בסוף השיעור חוזרים ללוח ובודקים: מה המשנה הייתה אומרת על כל חפץ?

📖 הסבר למורה

פרק יז במסכת שבת עוסק ב**טלטול**: הזזה של חפץ ממקום למקום בתוך אותה רשות (בתוך הבית, למשל). זה לא "הוצאה" מרשות לרשות שלמדנו ביחידה (א, א), אלא שאלה אחרת: באילו חפצים מותר בכלל לגעת ולהזיז בשבת. בהלכה מכנים חפץ שאסור לטלטל "מוקצה"; המילה לא מופיעה במשניות האלה, אבל כדאי להכיר אותה.

משנה א. "כל הכלים נטלין בשבת", וגם הדלתות שלהם. הרע"ב מסביר שמדובר בכלים "שיש להן דלתות" (כמו ארגז או ארון קטן עם דלת), והדלת נטלת יחד עם הכלי. דלתות הבית שונות: "לפי שדלתות הבית אינן מן המוכן, כלומר לא נעשו לטלטול". כלומר, השאלה החשובה היא למה החפץ נועד.

משנה ב. רשימה של כלי עבודה שהשימוש הרגיל בהם הוא מלאכה (פטיש, קרדום, מסור, מחט), ובכל זאת מותר לקחת אותם לשימוש מותר: פטיש (קורנס) לפצח אגוזים, קרדום לחתוך דבלה (עיגול של תאנים מיובשות, "עבה וקשה", רע"ב), מחט ליטול קוץ, מחט גדולה של שקים לפתוח דלת למי ש"אבדה לו מפתח" (רע"ב).

משנה ג. קנה של זיתים: אם יש קשר בראשו הוא מקבל טומאה, ואם לא, לא. אבל לעניין שבת "בין כך ובין כך נטל בשבת", כי, כלשון הרע"ב, "כלי הוא". הלקח: דין אחד (טומאה) לא קובע דין אחר (טלטול).

משנה ד. רבי יוסי: כל הכלים נטלים חוץ מהמסר הגדול (מסור לקורות) ויתד של מחרשה. הרע"ב: בעליהם מקפידים עליהם ומייחדים להם מקום. אחר כך: "כל הכלים נטלין לצורך ושלא לצורך", ורבי נחמיה: "אין נטלין אלא לצורך". הרע"ב מסביר בשני סוגים: **כלי שמלאכתו להיתר** (קערות וכוסות) מותר לטלטל גם "מחמה לצל" או שלא יגנבו אותו; **כלי שמלאכתו לאיסור** (מדוכה, רחיים) מותר רק "לצורך גופו ולצורך מקומו". "ואין הלכה כרבי נחמיה".

זרמים: נכתב לחמ"ד, כהמשך ליחידה. בממלכתי אפשר להשתמש בשיעור כהיכרות עם דרך החשיבה של המשנה: מיון חפצים לפי מה שהם נועדו לו. הדינים בשיעור הם לפי המשנה והרע"ב; להלכה למעשה מעיינים בספרי הלכה.

📜 המקור (המשנה מתוך ספריא, נוסח תורת אמת; רע"ב מתוך ספריא)

משנה, שבת פרק יז, משנה א

כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין בְּשַׁבָּת וְדַלְתוֹתֵיהֶן עִמָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁנִּתְפָּרְקוּ בְּשַׁבָּת. שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לְדַלְתוֹת הַבַּיִת, לְפִי שֶׁאֵינָן מִן הַמּוּכָן:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על שבת יז, א

וְאֵינָן דּוֹמִין לְדַלְתוֹת הַבַּיִת. שֶׁאֲפִלּוּ נִתְפָּרְקוּ בְּשַׁבָּת אֵין נִטָּלִין, לְפִי שֶׁדַּלְתוֹת הַבַּיִת אֵינָן מִן הַמּוּכָן, כְּלוֹמַר לֹא נַעֲשׂוּ לְטִלְטוּל:

משנה, שבת פרק יז, משנה ב

נוֹטֵל אָדָם קֶרְנָס לְפַצֵּעַ בּוֹ אֶת הָאֱגוֹזִים, וְקָרְדֹּם לַחְתֹּךְ אֶת הַדִּבְלָה. מְגֵרָה, לִגְרֹר בָּהּ אֶת הַגְּבִינָה. מַגֵּרָפָה, לִגְרֹף בָּהּ אֶת הַגְּרוֹגָרוֹת. אֶת הָרַחַת וְאֶת הַמַּזְלֵג, לָתֵת עָלָיו לְקָטָן. אֶת הַדּוּשׁ וְאֶת הַכַּרְכָּר, לִתְחֹב בּוֹ. מַחַט שֶׁל יָד, לִטֹּל בּוֹ אֶת הַקּוֹץ, וְשֶׁל סַקָּאִים, לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדָּלֶת:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על שבת יז, ב

קָרְנָס. פַּטִּישׁ:

הַדְּבֵלָה. לְאַחַר שֶׁעֲשָׂאָהּ עִגּוּל הִיא עָבָה וְקָשָׁה וּצְרִיכָה קֶרְדֹּם לְחָתְכָהּ:

לִתְחֹב בּוֹ. לֶאֱכֹל בּוֹ תּוּתִים וְכָל מִינֵי פֵּרִי רַךְ:

לִפְתֹּחַ בּוֹ אֶת הַדֶּלֶת. מִי שֶׁאָבְדָה לוֹ מַפְתֵּחַ:

משנה, שבת פרק יז, משנה ג

קָנֶה שֶׁל זֵיתִים, אִם יֵשׁ קֶשֶׁר בְּרֹאשׁוֹ, מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְאִם לָאו, אֵין מְקַבֵּל טֻמְאָה. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, נִטָּל בְּשַׁבָּת:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על שבת יז, ג

בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ נִטָּל בְּשַׁבָּת. דְּהָא כְּלִי הוּא וְעָשׂוּי לַהֲפֹךְ בּוֹ אֶת הַזֵּיתִים:

משנה, שבת פרק יז, משנה ד

רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין, חוּץ מִן הַמַּסָּר הַגָּדוֹל וְיָתֵד שֶׁל מַחֲרֵשָׁה. כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין לְצֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, אֵין נִטָּלִין אֶלָּא לְצֹרֶךְ:

רע"ב (ר' עובדיה מברטנורא) על שבת יז, ד

וְיָתֵד שֶׁל מַחֲרֵשָׁה. כְּלִי גָּדוֹל הֶעָשׂוּי כְּסַכִּין שֶׁבּוֹ עוֹשִׂין חָרִיץ שֶׁל תֶּלֶם הַמַּעֲנָה, וְהָנָךְ קָפֵיד עֲלַיְהוּ וּמְיַחֵד לְהוּ מָקוֹם, דְּלֹא חָזוּ לִמְלָאכָה אַחֲרִיתִי:

כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִים לְצֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ. הָכִי קָאָמַר, כָּל הַכֵּלִים שֶׁמְּלַאכְתָּן לְהֶתֵּר, כְּגוֹן קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת, נִטָּלִים לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וּלְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ שֶׁל כְּלִי, וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ, אֲפִלּוּ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לְגוּפוֹ וְלִמְקוֹמוֹ שֶׁל כְּלִי אֶלָּא לְטַלְטְלוֹ מֵחֲמָה לַצֵּל אוֹ שֶׁלֹּא יִגְנְבוּהוּ הַגַּנָּבִים, שָׁרֵי בִּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְהֶתֵּר. וּכְלִי שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר, כְּגוֹן מְדוּכוֹת וְרֵחַיִם וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ וּלְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ מֻתָּר, מֵחֲמָה לַצֵּל אוֹ מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים אָסוּר:

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר אֵין נִטָּלִים אֶלָּא לְצֹרֶךְ. מְפֹרָשׁ בַּגְּמָרָא לְצֹרֶךְ תַּשְׁמִישׁ הַמְיֻחָד לוֹ בִּלְבַד, וְלֹא לְצֹרֶךְ דָּבָר אַחֵר, וַאֲפִלּוּ לְצֹרֶךְ גּוּפוֹ, כְּגוֹן סַכִּין לַחְתֹּךְ בּוֹ בִּלְבַד שָׁרֵי, וְלֹא לִסְמֹךְ בּוֹ אֶת הַקְּעָרָה. וְאֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי נְחֶמְיָה:

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב במשנה במפורש, ובצד השני פירוש, עם שם המפרש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהמשנה.

📜 כתוב במשנה	🔍 מפרשים (ושל מי הפירוש)
"כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין בְּשַׁבָּת וְדַלְתוֹתֵיהֶן עִמָּהֶן"	רע"ב: מדובר בכלים "שיש להן דלתות"; הדלת נטלת יחד עם הכלי.
"שֶׁאֵינָן דּוֹמִין לְדַלְתוֹת הַבַּיִת"	רע"ב: דלתות הבית "לא נעשו לטלטול".
"נוֹטֵל אָדָם קֶרֶנֶס לְפַצֵּעַ בּוֹ אֶת הָאֱגוֹזִים"	רע"ב: קורנס = "פטיש". (הסבר: כלי עבודה, אבל לוקחים אותו לשימוש מותר.)
"בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, נִטָּל בְּשַׁבָּת"	רע"ב: "דהא כלי הוא ועשוי להפך בו את הזיתים".
"כָּל הַכֵּלִים נִטָּלִין לְצֹרֶךְ וְשֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ"	רע"ב: כלי שמלאכתו להיתר מותר גם "מחמה לצל"; כלי שמלאכתו לאיסור רק "לצורך גופו ולצורך מקומו".

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: דף העבודה (רגיל ועם תמיכה)

1. פתיחה: החפצים על השולחן, שלוש עמודות על הלוח (6 דקות)
2. משנה א: "כל הכלים נטלין", דלתות הכלים ודלתות הבית (7 דקות)
3. משנה ב: משחק התאמה, כלי והשימוש המותר שלו (10 דקות)
4. משנה ג בקצרה ומשנה ד: רבי יוסי, רבי נחמיה והרע"ב (10 דקות)
5. דף העבודה (9 דקות)
6. סיכום: חוזרים ללוח החפצים (3 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הכלל שפותח את הפרק?
2. אילו שני כלים רבי יוסי לא מתיר לטלטל?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. לפי הרע"ב, מה ההבדל בין דלת של כלי לדלת של הבית?
2. מה ההבדל בין "כלי שמלאכתו להיתר" ל"כלי שמלאכתו לאיסור"? תנו דוגמה לכל אחד.
3. למה לדעתכם המשנה מביאה כל כך הרבה דוגמאות במשנה ב, ולא רק כלל אחד?

הערכה (מה דעתי?)

1. המשנה שואלת כל הזמן "למה הכלי הזה נועד?". איפה עוד בחיים כדאי לשאול את השאלה הזאת על חפצים, על זמן או על מקום?

🏁 סיכום השיעור

מוסיפים לטבלה "מה המשנה מלמדת על השבת": "גם הנגיעה בחפצים משתנה בשבת: מה שנועד לשימוש מותר נטל, וכלי עבודה נטל רק לשימוש מותר (יז, א-ד ורע"ב)".

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד כותב על פתק:

1. דבר אחד שלמדתי היום: _____
2. שאלה אחת שעדיין יש לי: _____

💡 הערות למורה

אוצר מילים לפני הקריאה: קורנס = פטיש; קרדום = גרזן; דבלה = עיגול תאנים מיובשות; מגרה = סכין עם פגימות רבות (רע"ב); מגרפה = כף לגרוף; גרוגרות = תאנים מיובשות; רחת = כף גדולה לזריית חיטה; כוש = פלך לטווייה; סקאים = עושי שקים. משחק התאמה (כרטיסיות "כלי" ו"שימוש") עובד טוב בכיתה ח'.

אפשר לחלק את הכיתה לזוגות, ולכל זוג שתי דוגמאות ממשנה ב להציג לכיתה.

📝 בדף העבודה

התאמת כלי לשימוש המותר שלו (משנה ב), דלת של כלי מול דלת הבית, מיון "מלאכתו להיתר / לאיסור", מקרים לפי משנה ד ו★ שאלת אתגר. מחוון מלא בעמוד השני.

📝 מבחן על פרק יז

מבחן מסכם על פרק יז (משניות א-ח), 45 דקות, 100 נקודות: שאלות בחירה, מושגים, יישום למקרים, הבנת משנה ושאלת חשיבה. עם מחוון מלא וגרסה מותאמת (עם תמיכה).

מקורות

- משנה שבת יז, א (ספריא)
- רע"ב על שבת יז, א (ספריא)
- משנה שבת יז, ב (ספריא)
- רע"ב על שבת יז, ב (ספריא)
- משנה שבת יז, ג (ספריא)
- רע"ב על שבת יז, ג (ספריא)
- משנה שבת יז, ד (ספריא)

- רע"ב על שבת יז, ד (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: כל הכלים ניטלין בשבת

1. קורנס: לפצוע (לפצח) בו את האגוזים · קרדום: לחתוך את הדבלה · מגרה: לגרור (לחתוך) בה את הגבינה · מחט של יד: ליטול בה את הקוץ · מחט של סקאים: לפתוח בה את הדלת.
2. דלת הארגז היא חלק מכלי שנועד לטלטול, ולכן נטלת איתו. דלתות הבית "אינן מן המוכן, כלומר לא נעשו לטלטול" (רע"ב).
3. מלאכתו להיתר: כוס, קערה, צלחת. מלאכתו לאיסור: פטיש, מדוכה, מסור.
4. 1. מותר: כוס היא כלי שמלאכתו להיתר, ומותר "מחמה לצל". 2. אסור: מדוכה היא כלי שמלאכתו לאיסור, ו"מחמה לצל... אסור". 3. מותר: "לצורך מקומו" מותר גם בכלי שמלאכתו לאיסור.
5. ב. (רע"ב: "לצורך תשמיש המיוחד לו בלבד"; "ואין הלכה כרבי נחמיה".)
6. תשובה פתוחה: דין טומאה ודין שבת הם שאלות שונות. לעניין שבת השאלה היא אם זה כלי, והקנה הוא כלי בכל מקרה ("דהא כלי הוא", רע"ב). לקבל כל הסבר מנומק.